

**САМАРАИ ИҚТИСОДИИ ПАРВАРИШИ ЧОРМАҒЗИ ЗАМИНИ ДАР КИШТИ АНГОРИИ ШАРОИТИ
ТОЧИКИСТОНИ МАРКАЗӢ**

Бегназаров Д.Б. - ходими калони илмии Институти зироаткори АИКТ,

Норов М.С. - д.и.к., профессори ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур

***Калимаҳои калидӣ:** технология, муҳлати кишт, чормағзи заминӣ, самараи иқтисодӣ, ҳосилнокӣ, фоидаи соф, манфиатнокӣ.*

Дар шароити имрӯзаи иқтисоди бозоргонӣ нишондиҳандаи асосӣ барои баҳодиҳии самаранокии парвариши зироатҳои кишоварзӣ бо мақсади гирифтани маҳсулотҳои озукаворӣ – ин фоидаи соф бо арзиши аслии паст ва манфиатнокии баланд мебошад.

Олимони мухталифи баъзе давлатҳо дар адабиёти гуногуни даврӣ самараи иқтисодиро аз истехсоли ғилофакҳои чормағзи заминӣ ба таври гуногун шарҳ медиҳанд. Таҷрибаҳои дар Донишгоҳи аграрии ш. Кубани Федератсияи Россия, ки тайи солҳои 1982–1984 гузаронида шудаанд, нишон доданд, ки дар ҳолати истифода бурдани миқдори мусоиди нуриҳои маъданӣ ба андозаи N₄₅, P₄₅ ҳосилнокии ғилофакҳо ба 14,8 с/га баробар шуда, даромаднокӣ аз як гектар ба 4614 рубл ва манфиатнокӣ ба 558,9% расидааст.

Натиҷаи таҳлили иқтисодии самаранокии истехсоли чормағзи заминӣ дар 3 комплекси агросаноатии минтақаи Пловдив мамлақати Булғориа нишон медиҳад, ки солҳои 1978–1980 ба ҳисоби миёна даромади умумӣ аз ин зироат аз 1206,7 то 2146,0 лв/га зиёд шудааст.

Ҳосилнокии миёнаи ғилофакҳои чормағзи заминӣ то 10,6 с/га, даромаднокии он вобаста аз ташкилотҳои гуногун аз 1486,4 лв/га дар комплексҳои агросаноатии “Асеновград” ва “Первомай” (с. 1980) то 2629 лв/га баробар шудааст. Даромаднокӣ дар ин ташкилотҳо мутаносибан ба 736,4–1691 лв/га, манфиатнокӣ бошад, аз 46 то 103,1% расидааст [1].

Таҳлили даромаднокӣ ва хароҷотҳо дар хоҷагиҳои Иёлоти Каролинаи Шимолии Иёлоти Муттаҳидаи Амрико [4] нишон дод, ки бо ҳосилнокии ғилофакҳо ба андозаи 35,8 с/га, аз масоҳати 30 га даромаднокии он ба 702,4 долл./га баробар шудааст.

Олимони донишгоҳҳо ва дигар ташкилотҳои Иёлоти Джорджияи ИМА нишондодҳои 24-солаи (1963–1986) самараи иқтисодии парвариши чормағзи заминиро дар ин минтақа муддати солҳои 1984–1986 ба таври муфассал таҳлил намуданд [3]. Даромаднокӣ дар муддати солҳои 1963–1986 ба 828,8 долл./га, солҳои 1984–1986 мутаносибан 1845,9–1335 ва 1647,4 долл./га баробар шудааст, ки ин нисбат ба даромаднокии зироатҳои чуворимакка, гандум ва чуворӣ ба таври назаррас зиёд аст.

Барои рӯёнидани ҳосили фаровони зироати чормағзи заминӣ омилҳои асосии технологияи парвариш, аз ҷумла муҳлати кишт ва зичии ниҳолҳо нақши асосиро ишғол менамоянд. Таҳқиқотҳо нишон доданд, ки парвариши чормағзи заминӣ дар шароити Тоҷикистони Марказӣ дар кишти ангорӣ аз ҷиҳати иқтисодӣ самарабахш мебошад.

Таҷрибаҳои илмӣ муайян намуданд, ки аз муҳлати кишт дар дахрӯзаи якуми моҳи июн (1.06) гузаронидашуда, бо зичии ниҳолҳои 116 ҳазор дар 1 га ва 32,9 с/га ҳосили ғилофакҳо, фоидаи соф ба 10 ҳазору 25 сомонӣ ва манфиатнокӣ ба 210% баробаршуд (ҷадв. 1).

Ҷадвали 1. – Самараи иқтисодии парвариши чормағзи заминӣ вобаста аз муҳлати кишт ва зичии ниҳолҳо дар кишти ангорӣ (солҳои 2012–2014), ба ҳисоби ғилофак

Зичии ниҳолҳо, ҳазор ниҳол/га	Ҳосилнокӣ, с/га	Нарҳи маҳсулот, сомонӣ	Хароҷотҳои истехсоли, сомонӣ	Арзиши аслии 1 с/га, сомонӣ	Ҷоидаи соф, сомонӣ	Манфиатнокӣ, %
Муҳлати кишт 1 июн						
83	25,6	11520	4709	184	6811	145
100	26,6	11970	4730	178	7240	153
116	32,9	14805	4780	145	10025	210
133	27,2	12240	5088	187	7152	141
150	25,3	11385	4720	187	6665	141
166	24,0	10800	4660	194	6140	132

Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар ҳолати гузаронидани кишти чормағзи заминӣ (1.06) бо зичии ниҳолҳои 116 ҳазор дар 1 гектар бо ҳосилнокии ғилофакҳо 24,1 с/га, арзиши аслии маҳсулот ба 204 сомонӣ, фоидаи соф 5937 сомонӣ ва манфиатнокӣ ба 121% расидааст (ҷадв. 2). Бо зичии ниҳолҳои 166 ҳазор дар 1 гектар фоидаи соф ба 4502 сомонӣ ва манфиатнокӣ ба 118% баробаршудааст.

Чадвали2. - Самараи иқтисодии парвариши чормағзи заминӣ вобаста аз муҳлати кишт ва зичии ниҳолҳо дар кишти ангорӣ (солҳои 2012-2014), ба ҳисоби ғилофак

Зичии ниҳолҳо, ҳазор ниҳол/га	Ҳосилнокӣ, с/га	Нархи маҳсулот, сомонӣ	Хароҷотҳои истеҳсолӣ, сомонӣ	Арзиши аслии 1 с/га, сомонӣ	Ҷоидаи соф, сомонӣ	Манфиатнокӣ, %
Муҳлати кишт 10 июн						
83	16,3	7335	3370	207	3965	118
100	19,2	8640	3950	206	4690	119
116	24,1	10845	4908	204	5937	121
133	22,4	10080	4937	220	5143	104
150	20,4	9180	4180	205	5000	120
166	18,5	8325	3823	207	4502	118

Парвариш ва истеҳсоли чормағзи заминӣ аз ҳисоби фуруши дон низ ҷоидаовар аст. Натиҷаҳо нишон доданд, ки кишти чормағзи заминӣ дар даҳрузаи якуми моҳи июн гузаронида шуда бо зичии ниҳолҳои 116 ҳазор растанӣ дар 1 гектар бо ҳосилнокии 20,4 с/га барои ба даст овардани 13529 сомонӣ ҷоидаи соф имконият дод, ки аз он манфиатнокӣ ба 197% баробар шудааст.

Бо зичии ниҳолҳо то 166 ҳазор дар 1 гектар бо ҳосилнокии дони 14,8 с/га ҷоидаи соф 9262 сомонӣ ва манфиатнокӣ 167%-ро ташкил додааст (чадв. 3).

Чадвали3. - Самараи иқтисодии парвариши чормағзи заминӣ вобаста аз муҳлати кишт ва зичии ниҳолҳо дар кишти ангорӣ (солҳои 2012-2014), ба ҳисоби дон

Зичии ниҳолҳо, ҳазор ниҳол/га	Ҳосилнокӣ, с/га	Нархи маҳсулот, сомонӣ	Хароҷотҳои истеҳсолӣ, сомонӣ	Арзиши аслии 1 с/га, сомонӣ	Ҷоидаи соф, сомонӣ	Манфиатнокӣ, %
Муҳлати кишт 1 июн						
83	15,8	15800	5960	377	9840	165
100	16,5	16500	6174	374	10326	167
116	20,4	20400	6871	337	13529	197
133	16,7	16700	5932	355	10768	182
150	15,8	15800	5980	378	9820	164
166	14,8	14800	5538	374	9262	167

Парвариши чормағзи заминӣ дар кишти ангорӣ аз муҳлати кишти 10 июн низ аз ҷиҳати иқтисодӣ самарабахш мебошад. Натиҷаҳо муайян намуданд, ки аз парвариши чормағзи заминӣ, ки зичии ниҳолҳо аз 116 ҳазор ниҳолро дар як гектар ташкил меоданд, ҳосили дон ба 15 с/га, ҷоидаи соф ба 9487 сомонӣ ва манфиатнокӣ ба 172% баробар шудааст. Бо зичии ниҳолҳо аз 133 то 166 ҳазор дар 1 гектар ҳосилнокии дони чормағзи заминӣ ва нишондодҳои иқтисодии он паст шудаанд (чадв. 4).

Чадвали4. - Самараи иқтисодии парвариши чормағзи заминӣ вобаста аз муҳлати кишт ва зичии ниҳолҳо дар кишти ангорӣ (солҳои 2012-2014), ба ҳисоби дон

Зичии ниҳолҳо, ҳазор ниҳол/га	Ҳосилнокӣ, с/га	Нархи маҳсулот, сомонӣ	Хароҷотҳои истеҳсолӣ, сомонӣ	Арзиши аслии 1 с/га, сомонӣ	Ҷоидаи соф, сомонӣ	Манфиатнокӣ, %
Муҳлати кишт 10 июн						
83	10,0	10000	4342	434	5658	130
100	11,9	11900	4853	408	7047	145
116	15,0	15000	5513	368	9487	172
133	13,9	13900	5504	395	8699	158
150	12,6	12600	5110	405	7490	146
166	11,5	11200	4803	417	6397	133

Адабиёт

1. Богоев Т., Запрянов А. Н. Доходность и рентабельность на фьсьго-производство// Научные труды Высш. Сель. института, 1982. Vol. 27. № 1. P. 109-114.
2. Жемилемболо Ф. Влияние удобрений на урожай и качество семян арахиса на выщелоченном черноземе Кубани-Краснодар: Кубанский СХИ, 1985.-С. 1-19.
3. Moss R. B., Saunders F. B. Cost and returns for selected crop enterprises at the Southwest Georgia Branch experiment station, 1984 to 1986, with comparisons for the 24-year period 1963 to 1986//The Georgia Agr. Exp. St., Coll. of Agr., Univ of Georgia. 1987. Vol. 536. P. 1—7, 13—14, 19.

4. Sullivan, G. A. Peanut production practices// 1987. Peanut. The North Caroline Agr. Ext. Serv. 1,987. P. 1—15, 61—62.

АННОТАЦИЯ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ АРАХИСА ПРИ ПОВТОРНЫХ ПОСЕВАХ В УСЛОВИЯХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ТАДЖИКИСТАНА

Выращивание арахиса в повторных посевах является экономически выгодным. Установлено, что от срока посева 1 июня при густоте стояния 116 тыс. кустов на 1 га, с урожайность составила 32,9 ц/га бобов, получено 10025 сомони чистого дохода, с рентабельностью 210 %. С увеличением густоты стояния от 133 до 166 тыс. кустов арахиса на 1 га экономические показатели уменьшаются.

Ключевые слова: технология срока посева, арахис, экономическая эффективность, урожайность, чистый доход, рентабельность.

АННОТАЦИЯ

ҒОИДАИ ИҚТИСОДИИ КИШТИ ТАҚРОРИИ ЧОРМАҒЗИ ЗАМИНИ ДАРШАРОИТИ ТОҶИКИСТОНИ МАРКАЗИ

Парвариши чормағзи заминӣ дар кишти тақрори аз ҷиҳати иқтисодӣ ғоидаовар мебошад. Муайян карда шудааст, ки муҳлати кишти 1 июн бо зичии ниҳолҳо 116 ҳаз. / га бо ҳосилнокии 32,9 с / га аз 1 га замин 10025 сомони ғоидаи соф гирифта шудааст. 50 зиёд намудани зичии ниҳолҳо аз 133 то 166 ҳаз растанӣ дар 1 га нишондодҳои иқтисодӣ кам мешаванд.

Калимаҳои калидӣ: технология, муҳлати кишт, чормағзи заминӣ, самарои иқтисоди, ҳосилнокӣ, ғоидаи соф, манфиатнокӣ.

ANNOTATION

COST-EFFECTIVENESS OF PEANUTS DURING REPEATED SOWING IN THE CONDITIONS OF CENTRAL TAJIKISTAN

Growing peanuts in repeated plantings is a cost-effective. It was established that from the sowing date June 1 is with a stand density of 116 thousand bushes per 1 ha with a yield of 3.29 ton/ha of beans, 10,025 somoni of net income with a profitability of 210% were received. With an increase in standing density from 133 to 166 thousand peanut bushes per 1 ha, economic indicators are decrease.

Keywords: technology, sowing terms, peanut, economic efficiency, yield, net income, profitability.